

Het einde
 Begin en einde van het nummer zijn twee voorkeursplekken van een tijdschrift. Uitgelezen plaatsen voor een onderscheidende rubriek. *REIZEN Magazine* opent met vertrek-kende reizigers en eindigt met hun terugkomst. In *Fancy* geven meiden voorin hun 1st impression van elkaar, achterin hun 2nd impression. *Vrij Nederland* en *De Groene Amsterdammer* sluiten af met een rubriek over het einde van het leven. Veel tijdschriften eindigen met een cliffhanger, door te verwijzen naar hun volgend nummer.

The making of **rubrieken aan het einde**

Het einde, De Groene Amsterdammer, 3 juni 2010
 TEKST: GAWIE KEYSER, BEELD: JANE BOWN/CAMERA PRESS /HH

Uit het leven, Vrij Nederland, 3 juni 2010
 FOTO: ARCHIEF MAARTEN SIFFELS

The making of **voor/na-rubrieken**

Vertrek - Thuiskomst, REIZEN Magazine, april 2010
 INTERVIEWS: JACQUES VAN DER LINDEN, FOTO'S: PAUL TOLENAAR

1st impression - 2nd impression, Fancy, juli 2010
 PRODUCTIE: FEMKE GOOS

The making of **volgende nummers**

Next, Items, nr. 2 2010
 ONTWERP NEXT: THONIK, BEELD: LEON CHEW, WWW.ITEMS.NL

Volgende maand, Red, mei 2010
 BEELD: PETER STICTER

Volgende maand, Eigen Huis & Interieur, nr. 7 2010
 STYLING EN FOTOGRAFIE: FLOOR KNAAPEN

Schrijvers en het schrijfproces

'Schrijven is een puzzel, die je elke keer opnieuw moet leggen'

De een gaat zitten en begint te schrijven. De ander heeft last van uitstelgedrag. Drie tijdschriftjournalisten ontleden hun schrijfproces.

Sanne Groot Koerkamp
 is hoofdredacteur van *Green.2*. Zij heeft ook geschreven voor o.a. *Nieuwe Revu*, *Viva* en *JAN*.

Olivier Heimeel
 is hoofdredacteur van *Runner's World*. Eerder schreef hij voor *Esquire* en *VARA TV Magazine* (Nu: *VARAgids*).

Daphne van Paassen
 werkt als chef redactie bij *Intermediair*.

Wat voor soort schrijver bent u? Een dichter, creatief, of... (zie p. 275)?

Ik herken me in de creatief én in de verzamelaar. De voorbereidende fase van het schrijven vind ik heel leuk, maar de researchfase ook. Met structureren heb ik moeite. Ik ben meer een gevoelsmatige dan een bewuste schrijver.

De dichter. Ik kies overgangen op ritme en vorm. Ook kan ik enorm overdrijven vanwege de vorm. Maar wat ik schrijf moet wel waar zijn. Feiten vind ik wel degelijk belangrijk. Gestructureerd betogen is niet mijn forte.

Ik ben een intuïtieve schrijver, die al schrijvende ontdekt wat ie eigenlijk wil schrijven. Een creatief. Vroeger was ik een dichter, maar die manipuleert de werkelijkheid te veel. Ik heb door de jaren heen meer eerbied voor het feitelijke verhaal gekregen.

Onder welke omstandigheden werkt u het best?

Ik heb last van uitstelgedrag. Eerst even tv kijken, eerst even opruimen. Tot een uur of twaalf 's nachts. Dan ga ik aan het werk aan de keukentafel, voor mij dé plek van creativiteit. Bovendien doet mijn wireless het daar niet. Ik rook en drink heel veel - een paar biertjes of wijntjes en liters limonade. En er moet doodse stilte zijn.

Ik ben een avondmens. Na tien uur zijn de prikkels een stuk minder: telefoon, televisie, e-mail. Dan kan ik me focussen en me laten gaan. Als ik schrijf, wrijf ik in mijn handen en lach ik hardop. Maar eerst moet ik ervoor zorgen dat ik in de stemming kom. Dus probeer ik op de atletiektraining al een paar anekdotes uit.

Ik kan me echt verheugen op het moment dat ik kan gaan schrijven. Ik werk het liefst als ik zeeën van tijd heb. Als iedereen naar het voetbal kijkt, en ik kan doorwerken. Of 's nachts. Geen muziek erbij, dat leidt maar af. Voor noodgevallen heb ik het geluid van de zee op mijn iPod. Daarmee kan ik me afsluiten.

>>

Maakt u vooraf een structuurplan?

Ik weet hoe te beginnen en te eindigen, maar heb nog geen structuur als ik ga zitten voor mijn verhaal. Om te bepalen waar het heen gaat, maak ik een lijstje van de onderwerpen waarover ik het wil hebben en in welke volgorde. Je moet de lezer door het verhaal leiden. Schrijven is als een puzzel van duizend stukjes, die je elke keer opnieuw moet leggen.

Ik heb eens een schrijfschema gezien van Gay Talese van *Esquire Magazine*, de schrijver van een van de mooiste verhalen die ik ken: *Sinatra has a cold*. Fantastisch! Toen nam ik me voor dat zelf ook te doen. Het zou mijn verhalen veel beter maken. Maar op de een of andere manier komt het er niet van. Misschien ben ik bang dat het dan saai wordt.

Je hebt planners en *plungers*, volgens schrijfcoach Don Fry. *Planners* maken eerst een schema, *plungers* gaan schrijven en dan ontstaat het verhaal. Ik ben een *plunger*. Als ik een structuur maak, ken ik de afloop; dan vind ik het niet meer spannend om het op te schrijven. Ik denk terwijl ik schrijf, al heb ik globaal natuurlijk wel een idee van wat ik wil zeggen.

Hoe begint u?

Ik leg al mijn aantekeningen en knipsels om me heen en begin met het intro. Over die vijf zinnen doe ik wel een uur. Daarna maak ik mijn onderwerpenlijstje en, als ik daarmee klaar ben, drie mooie alinea's: om mee te beginnen en om in het verhaal te verwerken. En dan begin ik te schrijven.

Ik heb een hekel aan volledig wit papier. Daarom schrijf ik eerst op: [kop], [intro], [credits], opdat er maar iets op de pagina staat. Dan een paar losse fragmenten. Ik begin nooit bij het begin. Een slecht begin wordt nooit een goed verhaal. Maar heb ik eenmaal de openingszin, dan ram ik door.

Ik begin met de eerste alinea. Die moet ik leuk vinden, anders ga ik meteen al aan het schaven. Daarna ga ik naar het intro. Als je in één zin kunt zeggen waar je verhaal over gaat, weet je dat het met de rest goed komt. Ik schrijf alles in één keer op, pas daarna kijk ik naar mijn aantekeningen.

Hoe belangrijk is de eerste alinea?

Het eerste fragment bepaalt of iemand doorleest of niet. Het is een *teaser*. Hoe je begint, is voor elk genre weer anders. Een reisverhaal kun je openen met de beschrijving van het landschap, of van een klein maar opvallend detail. Een interview met iets wat typerend is voor de persoon. Meestal begin ik met een sfeerbeschrijving.

Mijn openingszin is meestal vrij kort, een beetje gekkig en roept vragen op: 'Mijn moeder is tuincentrofiel'. Hoe gaat dit verder, moet de lezer zich afvragen. Ik geloof er heel erg in dat je met de deur in huis moet vallen. De eerste zin moet je bijblijven. De eerste alinea moet onthullen waar het verhaal over gaat.

De eerste zin en de eerste alinea zijn heel belangrijk. De eerste zin moet spannend zijn, verrassen. De eerste alinea moet de lezer prikkelen. Dat kan met een mooi (voor)beeld of een beschrijving waarmee je de blik van de lezer bepaalt. Je hoeft niet altijd direct te zeggen waar het over gaat in de eerste alinea, dat komt in de tweede wel.

Hoe bouwt u uw verhaal op?

Ik probeer een goede mix te maken van inhoud en informatie (cijfers, duiding), interview en reportage-elementen. Die wissel ik met elkaar af. Je hebt tien tot vijftien elementen die er echt in moeten en die goed op elkaar moeten aansluiten. Ik probeer op zo'n manier te eindigen dat de slimme lezer weet wat ik vind en de puzzelstukjes in elkaar vallen.

Ik schrijf een verhaal zoals ik het ook aan een vriend zou vertellen. Ik maak grapjes en probeer iedere zin anders te eindigen dan verwacht. En ik zorg voor een climax, als het goed is net voordat de lezer afhaakt. Aan het eind maak ik het rond, als het tenminste geen trucje wordt. Of ik eindig met een conclusie, een verzuchting of een relativering.

Bij mij is de volgorde na een prikkelend intro vaak: voorbeeld, reportage of uitspraak en dan basisvraag of bewering. Dat is misschien schools, maar ik vind dat je de lezer een beetje moet leiden. Ik houd van verhalen waarin halverwege een kleine stijlbreuk zit. Bijvoorbeeld: een stukje reportage in een lopend verhaal.

274

Welke rol speelt de lezer in uw werk?

Ik ben continu met de lezer bezig. Het moet duidelijk en mooi zijn. De lezer moet zich niets hoeven afvragen. Ik verplaats me in de lezer van het blad waarvoor ik schrijf. Voor *Goedele* is dat Goedele. Voor *Viva* blijf ik dicht bij mezelf: een beetje ambitieus en een beetje wild. *Green.2* ben ik zelf.

Ik ben me ervan bewust dat de lezer iedere paragraaf kan afhaken. Ik moet dus de sympathie van de lezer behouden. Het is net als bij de schoenmaker: de koper moet je zijn klandizie gunnen. Ik test mijn verhalen dan ook altijd. Voordat ik ze inlever, stuur ik ze naar een vast groepje vrienden.

Ik dwing mezelf om al te leuke zijpaden, die het moeilijk maken om een verhaal te volgen, af te kappen. Ik schrijf niet voor één persoon. Soms wel met mijn eindredacteur voor ogen. Als ik hem in mijn hoofd in lijzig Amsterdams mijn tekst hoor voorlezen, weet ik wat de bedoeling is: kappen!

Hoe kiest u uw woorden en zinnen?

Ik verzamel details. Je moet iets niet rechttoe rechtaan beschrijven als je er een beeld bij kunt oproepen. In mijn verhaal over de seksindustrie in Gambia had ik kunnen schrijven: 'Modou is dik'. Ik schrijf: 'De ronding onder zijn blauwe blouse verradt een Bourgondische levensstijl'. De lezer wil meegenomen worden in het verhaal. Met een beeldende beschrijving breng je een verhaal vaak beter over dan met een letterlijke weergave van personen en situaties.

Ik zeg ze hardop, klap ze mee. Een groot deel van de kracht van een verhaal bestaat uit timing. Woorden kunnen een zin nadruk geven. 'Letters dansen op papier'. Die zin, daar krijg je een fris en vrolijk gevoel van. Ik heb een hekel aan woorden waar de presentie van afdruipt, zoals 'riposteert' en 'ondoorgrondeijk'. En ik denk na over wat ik waar zet. Nooit een quote, en dan 'meent' of 'denkt' erachter. Gewoon iemands achternaam, dubbele punt, quote.

Ik kan iemands trui beschrijven, maar ik kan ook opschrijven dat hij een *latte macchiato* drinkt. Daarmee kies ik voor een sfeer. Zo heeft het woord 'juf' een andere gevoelslading dan 'onderwijzeres'. Om woorden zo treffend mogelijk te laten zijn, moet je goed kijken en doorvragen. Zinnen moeten lekker klinken. Zelfs op zinsniveau moet je je afvragen wat het woord is dat trekt. Als ik niet zeker weet of het goed is, lees ik de tekst hardop aan mezelf voor. Een goed verhaal klinkt goed.

Wat voor toon streeft u na?

Ik probeer mensen met open vizier tegemoet te treden, onbevangen te zijn, zonder vooroordelen.

Ik wil plezier oproepen. Mensen net iets gelukkiger maken dan ze waren toen ze aan mijn stuk begonnen.

Ik streef naar lichtvoetigheid. Met een beetje afstand van het onderwerp en iets van snelheid en ritme.

Heeft u gouden schrijfregeis, schrijftips?

Weet wat je wilt vertellen. Formuleer in één zin wat je nou eigenlijk wilt zeggen met je verhaal. En wees niet bang. Begin gewoon met schrijven en heb er vertrouwen in dat het wel goed komt.

1. Durf de draak te steken met jezelf. 2. Besef dat je je lezer elk moment kwijt kunt raken. 3. Een slecht begin wordt nooit een goed verhaal. 4. Zoek een chef of eindredacteur die je niet spaart.

Ga ervoor zitten en doe het gewoon. Heb plezier bij het schrijven. Neem geen genoegen met die zin, of dat woord dat je in eerste instantie hebt opgeschreven. Kan het grappiger? Pregnanter?

Vijf soorten schrijvers

Creatief: vol invallen en associaties. Geniet het meest van de voorbereidende fasen bij het schrijven. Maar: heeft moeite met structureren, voelt niet altijd van of de lezer iets interessant vindt en maakt een verhaal zelden af.

Verzamelaar: grage lezer en ijverige uittrekselmaker, met een goede neus voor *faits divers* en interessante details. Bergt het materiaal toegankelijk op in kaartsystemen, mappen en bestanden. Maar: stelt het schrijven liever uit, heeft moeite

een goede structuur te vinden. Kan niet kiezen: alle materiaal is hem even lief.

3. Architect: houdt rekening met de wensen van de lezers en de opdrachtgever. Heeft plezier in het ontwerpen en plannen van de tekst, het uitzetten van de grote lijn. Maar: heeft moeite met het uitvoerende werk: lopende zinnen formuleren en verbinden tot hechte alinea's, feiten natrekken, spelling en grammatica afwerken.

4. Dichter: schrijft beeldend en concreet, vanuit

verrassende invalshoeken. Durft persoonlijk te schrijven. Heeft veel gevoel voor woorden. Maar: laat zich gemakkelijk door de eigen woorden meeslepen. Feiten zijn ondergeschikt aan de fraaie formulering. Originale beelden gaan niet samen met een gestructureerd betoog.

5. Eindredacteur: kan goed teksten inkorten, aanscherpen, afwerken. Is perfectionistisch en heeft een passie voor het juiste woord op de juiste plaats. Maar: krijgt moeilijk een ideeënstroom op gang.

Bron: *Handboek Stijl, Adviezen voor aantrekkelijk schrijven.* Door Peter Burger en Jaap de Jong. Noordhoff Uitgevers.

275

‘Eindredactie is emotie’

Het kleinste artikel, het kortste fotobijschrift; de eindredacteur ziet alles. Hij houdt de balans in het blad in de gaten en bewaakt de *tone of voice*. Els Rozenbroek zoekt de grenzen op van wat mag en kan. ‘Een goede eindredacteur heeft het lef in de krochten van eigen en andermans ziel te kijken.’

Els Rozenbroek (1957) begint op 19-jarige leeftijd als redacteur bij *Libelle*. Ze wordt al snel eindredacteur en vervolgens hoofdredacteur van o.a. *Kinderen* en *Top Santé*. Meteen bij de oprichting in 2003 betreft bladenmaker Rozemarijn de Witte haar bij personality magazine *LINDA*. Sindsdien leeft ze zich weer uit op haar liefste bezigheid, ‘mapjes doen’, zoals ze haar eindredactiewerk bij voorkeur betitelt. Voor *Libelle* schrijft ze elke week de column *Het dagboek van Juul*. Ook geeft ze workshops bladen maken en tekstschrijven.

9

‘Ik boetseer tot er ritme in een tekst zit’

‘Een eindredacteur moet een blad tot in de poriën begrijpen. Het tijdschrift moet in je zitten. Daarom kun je nooit van de ene dag op de andere een goede eindredacteur worden van een blad.’

Ik ben vanaf de lancering tekstredacteur bij *LINDA*. Elke maand brainstormen chef redactie Margot en ik aan mijn huiskamertafel over de onderwerpen die de hoofdredactie op de planning heeft gezet. Staat er bijvoorbeeld op de planning ‘onvruchtbaarheid’, dan moeten wij daar een *LINDA*-invalshoek bij bedenken.

Op een eerder babinummer van *LINDA* waren honderden woedende brieven binnengekomen van kinderloze vrouwen. Voor *Libelle* zou ik nu mijn empathische kant aanboren. Zoiets als: ‘Wat zielig om onvruchtbaar te zijn’. Voor *LINDA* haal ik juist mijn valse kant naar boven: ‘Ik wil ze allemaal wurgen, die wijven. We kunnen van alles problemen maken. Ik heb maar één kind terwijl ik er zes had willen hebben. Is dat een reden om woedend te zijn op al mijn vriendinnen met twee of meer kinderen?’

Doelgroep

Als eindredacteur moet je over een enorme dosis zelfkennis beschikken en grote interesse hebben in mensen. Wie goed in de spiegel kan kijken, kan elke doelgroep doorgronden. De doelgroep ben je zelf. Als je een autoblad maakt, hoef je niets te weten van auto’s. Maar

alles begrijpen van de mannen en vrouwen die auto’s kopen.

Nadat Margot en ik zo een tijd met elkaar hebben gepraat, is de volgende stap: hoe pakken we het aan? Gaan we woedende vrouwen interviewen? Of een artikel schrijven over woedende vrouwen? De invalshoek is heel belangrijk.

Krenten

Als Margot mijn huis verlaat en het onderwerp gaat uitzetten, hebben we bij wijze van spreken de kop al. Een kop zorgt voor een strak kader, waardoor de journalist weet waarop hij of zij zich moet richten. De journalist weet wat het onderwerp is, wat de invalshoek en wat het verhaal. Een strakke briefing geeft houvast.

Goede journalisten zijn levensnoodzaak voor eindredacteurs. Ik kan niets met een zin als: ‘Toen was ik heel verdrietig’. Hoezo? Waar blijkt dat uit? Ging de geïnterviewde onder de douche staan janken? Heeft ze een fles wodka leeggedronken? Een steen door zijn raam gegooid? Een goede journalist wil elk detail horen. Pas dan heb je een verhaal. Eindredactie is: zoeken naar krenten, naar dat kleine voorbeeldje waaruit de emotie blijkt.

Prietpraat

Als ik een artikel redigeer, markeer ik alles geel wat me ontroert, aan het lachen maakt, verbijstert of verbaast. Ik begin ook meteen met straktrekken.

‘Schrappen is pure wetenschap’

Vaak zit er ontzettend veel prietpraat in stukken. Foutjes en overbodige woorden haal ik eruit. Bijvoorbeeld in een zin als: ‘Toch vind ik dat het wel een beetje raar is.’ Het is duidelijk dat ik het vind. Dat kan dus weg. ‘Toch wel’ dat zijn overbodige woorden, net als ‘een beetje’. Dus die haal ik er ook uit. Dan wordt het: ‘Het is raar’. Ook alle ‘haha’s’ gooi ik eruit; het zwaktebod van de eeuw. Ik houd van schrappen. Schrappen is pure wetenschap.

Als ik klaar ben met straktrekken en niets geel heb gearceerd, dan weet ik dat er iets mis is met het verhaal. Waarom vind ik dit verhaal niet leuk? Het kan aan mezelf liggen. Heb ik het gedachteloos gelezen? Misschien is de tekst één grote open deur of staat hij vol jargon. Of misschien is er een slechte journalist op gezet. Wat te doen? Andere journalist? Dan moet je toch de helft betalen. Daarom probeer ik er meestal zelf wat van te maken. Ik gooi de tekst helemaal om. Of ik stap naar de chef die het moet oplossen met de schrijver. Bij *LINDA* kan ik dat botte werk gelukkig aan de chef overlaten.

Meestal eindig ik met vijf gemarkeerde stukken. Als het goed is zitten daar de kop, de intro en de streamers in. Die gele stukken zet ik boven aan de pagina. Vervolgens ga ik op de computer knippen en plakken. Ik schuif met tekstdelen en sleutel op zinsniveau. Daarin ben ik rücksichtslos. Eerst zorg ik dat de opbouw deugt. Daarna breng

ik er ritme in: ik maak zinnen korter en langer, bouw zinnen om, boetseer. Ik ben een grote fan van de synoniemenwijzer en houd mijn oren en ogen open voor het taalgebruik van nu. En ik leg alles uit: Engelse termen, namen. Als ik het heb over Job Cohen, zet ik erbij: PvdA-voorman. Ik ga ervan uit: als ik het niet begrijp, begrijpt niemand het.

Zeikwijven

Ik voel me verantwoordelijk voor elke pagina. Bij alles vraag ik me af: is het wáár wat hier staat? Ik plaats vraagtekens bij de tekst en bij de inhoud. Dat is het grote verschil tussen een eindredacteur en een journalist. De journalist is emotioneel betrokken bij zijn artikel en bij degene die hij daarin beschrijft. Het artikel is zijn baby. Daarom kan een journalist per definitie niet zijn eigen eindredactie doen. Ik hoef de geïnterviewde niet te vriend te houden. Dat is één koper. Ik moet 160.000 bladen zien te verkopen. Lezeressen hebben een druk bestaan. Ze worden gek van alle informatie. Ik moet ervoor zorgen dat ze 45 kostbare minuten willen uittrekken om *LINDA* te bekijken. Bij de kop, de intro en de streamers moeten ze denken: ja, dit ga ik lezen. Het is mijn taak om ze aan het lachen te krijgen of woedend te maken. Om tegendraads te zijn en te durven denken: eigenlijk zijn we een stel zeikwijven. Een goede eindredacteur heeft het lef om in de krochten van eigen en andermans ziel te kijken. Om lagen aan te boren >>>

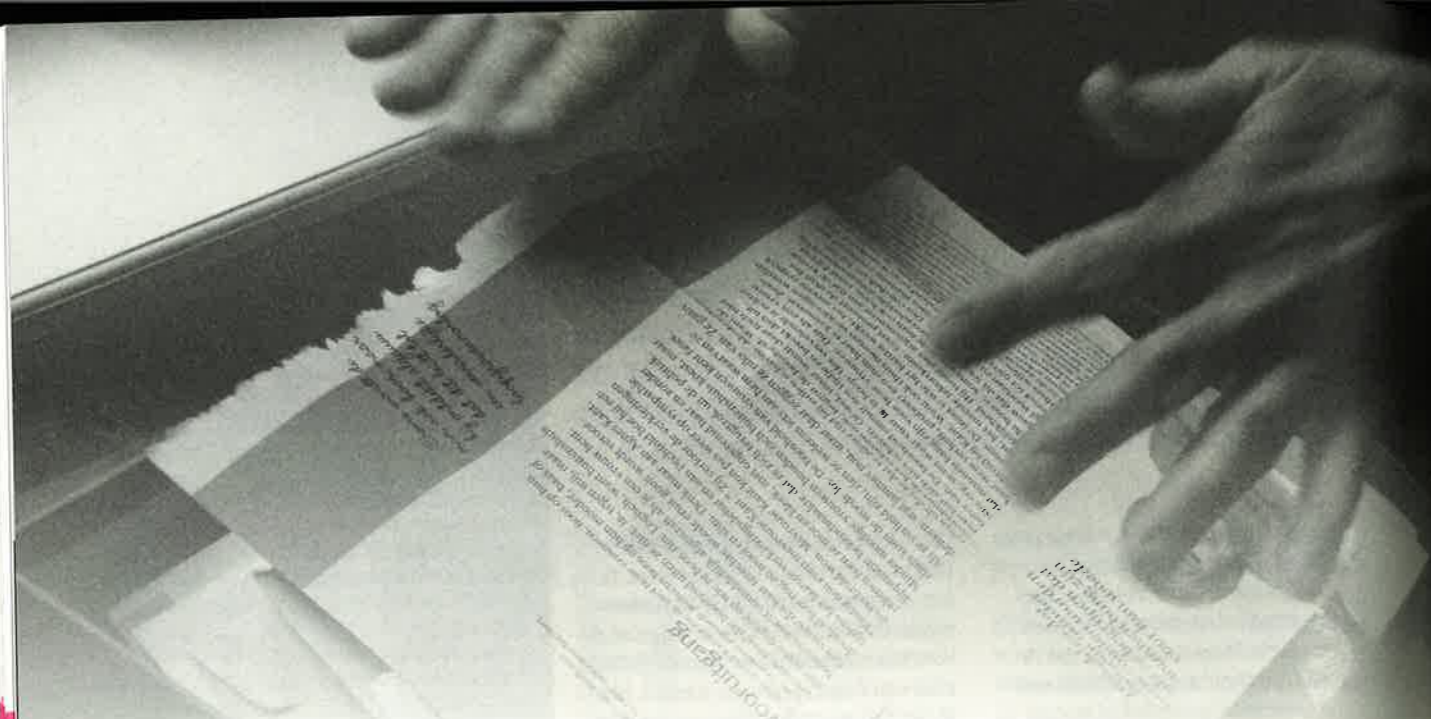
Het evangelie van de kop

(volgens E. Rozenbroek)

1. **De emotiekop** (in interview met acteur): ‘Het is een godswonder dat ze nog bij me is’
2. **Een kop die kwaad maakt** (bij Tinkebell die kunst maakt van huisdieren): ‘Van mijn dode kat heb ik een leuke tas gemaakt’
3. **Ach gossie-kop** (bij een verhaal van een vrouw die verlaten is door haar man): ‘We hadden net een hondje uit Spanje geadopteerd’
4. **O jee, dat herken ik-kop** (boven het relaas van een bedrogen vrouw): ‘Ik dacht dat hij te lui was om vreemd te gaan’
5. **Tragische kop** (bij portretten van weduwnaars met kleine kinderen): ‘Mama is dood’
6. **Tragi-hilarische kop** (in *L’HOMO*, bij mannen met kleine piemels): ‘Hij floept er zo weer uit’
7. **Triggerende kop** (boven interview met acteur): ‘Ik heb wel heel vaak een lekke band’
8. **Jaloezie-kop** (bij beeldschone Yfke Sturm): ‘Wij doen een moord voor één zo’n been’
9. **Eenzame kop** (Belinda Meuldijk over haar nieuwe vriend): ‘Ik had al zes jaar niet gevreeën’
10. **Kop die aan het denken zet** (bij een interview met Marcel Musters in *L’HOMO*): ‘Ik hoop niet dat op mijn sterfbed ineens een ongekende woede bovenkomt’
11. **Verrek-ja-kop** (op de cover, verwijzend naar het interview in *L’HOMO*): Thomas Berge en het prins Friso-syndroom

9

‘Ik moet soms onbedaarlijk lachen om mijn eigen koppen’

» waarover ze niet eens met haar beste vriendin durft te praten.

Ik ga tot op het randje en zelfs er overheen. Als eindredacteur mag dat, mits je kunt vertrouwen op je hoofdredacteur. Als ik te ver ga, fluit de hoofdredacteur me terug. Maar een hoofdredacteur kan ook te voorzichtig zijn. Dan moet ik haar terugfluiten.

9

Stiletto + kutschonen

Alles wat ik niet vertrouw, gaat in de zoekmachine. Namen, feiten, cijfers... ik check het allemaal met Google. Ook om informatie toe te voegen. Op die manier kun je van een saai cv een leuk cv maken. Ik googel ook om mezelf te inspireren. Ik heb bijvoorbeeld niets met mode. Als ik een tekst moet maken bij hoge hakken vraag ik me af: wat roept dat bij me op? Dan googel ik op stiletto + kutschonen + wankelen. Dat kan een geestig stukje opleveren.

Maar je kunt niet alles googelen. Soms zegt mijn gevoel over een tekst: nee, dit klopt echt niet. Dan wil ik met intelligente mensen kunnen praten die eerlijk antwoorden. Er zijn drie dingen waar ik voor mijn werk niet buiten kan: mijn computer (omdat ik daar alles op doe), het internet (voor de research) en

een paar goeie, slimme mensen om me heen. Alle drie zijn ze even belangrijk voor me.

Pinkeltje huilt

De eindredacteur heeft als taak om lezers het verhaal in te trekken, dus investeer ik vooral in koppen, intro's en streamers. Die neem ik allemaal even serieus. Ik ga ervan uit dat mensen eerst een kop lezen, dan de streamer en daarna pas het intro. Ik moet soms onbedaarlijk lachen om mijn eigen koppen. Bijvoorbeeld in *L'HOMO*, bij een verhaal over mannen met een kleine penis. Als covertekst had ik bedacht: 'Pinkeltje huilt'. Ik kwam niet meer bij.

De kop moet slaan op het hele stuk, de streamer is een krent uit het verhaal. Die is enorm belangrijk, want daardoor gaan mensen een verhaal lezen. Ik speel met de woorden en zinnen, ga boetsen. Bij mij hoeft een streamer niet letterlijk terug te komen in de tekst, maar de strekking moet natuurlijk wel kloppen.

Schandalig

Net als de kop moet de intro de lading van het hele verhaal dekken. De intro moet je treffen: ja, dit is waar. Of:

schandalig, hoe durven ze dit te zeggen? Er moeten dan ook stevige woorden in staan. In *LINDA*, hadden we een modereportage met Katja, die er zelfs zwanger nog waanzinnig sexy uitzag. Niet om áán te zien. Die emotie stop ik in de intro: "Ze was al jaloersmakend mooi, maar zwanger maakt Katja Römer-Schuurman er helemaal een potje van". Met emotie maak je een verhaal persoonlijk. Een goed intro is als een gedicht, daar kun je geen woord meer in schrappen.

Als ik klaar ben met een artikel, gaat het naar de correctie en de vormgeving. De hoofdredactie kan er nog aanmerkingen op maken. Daarna kijk ik er weer naar, nu in combinatie met het beeld. Vind ik de kop nog leuk? Werken tekst en beeld goed samen? Ik lees nog een keer de hele tekst na, haal fouten eruit, maak zinnen passend, verander koppen. En als ik dan die ene kop vind, die mensen laat lachen of laat huilen, dan denk ik: ja, dit is waarvoor ik het doe. Dan ben ik helemaal gelukkig.

'Ik ga tot op het randje en zelfs er overheen'

Van kop tot sluitpijltje

Iedere eindredacteur heeft zijn eigen wetten, do's en don'ts, voorkeuren en eigenzinnigheden. Drie eindredacteurs, van *Intermediair*, *Opzij* en *Nieuwe Revu*, redigeren het uitgewerkte interview met Els Rozenbroek en leggen de *LINDA*-methode langs hun eigen meetlat.

'De eindredacteur is letterlijk van a tot z betrokken bij het maken van het blad.' Zo beschrijft Maaïke de Hon, eindredacteur van *Opzij*, haar functie. En Nico Dikstaal (*Intermediair*), voegt daaraan toe: 'De eindredacteur is niet eindverantwoordelijk voor wat er in het blad komt, maar zo moet het wel voelen. Hij is het geweten van het tijdschrift.'

Maaïke, Nico en ook Henk van den Einden (*Nieuwe Revu*) zijn het volmondig met elkaar en met *LINDA*-eindredacteur Els Rozenbroek eens: eindredactie is een prachtig vak. Ook al kunnen de manieren waarop ze dat vak uitoefenen verschillen. Van den Einden: 'Elk tijdschrift heeft zijn eigen mores, ook op het gebied van eindredactie. Vergelijk bijvoorbeeld *LINDA*, met *Nieuwe Revu*. Els Rozenbroek doet haar eindredactiewerk thuis aan de keukentafel. Bij *Nieuwe Revu* kan dat niet. Een weekblad heeft een veel hoger tempo dan een maandblad. Dagelijks wordt meermalen overlegd en gediscussieerd over afzonderlijke producties en over het hele nummer. Variëren we genoeg met de opmaak van openingspagina's van verhalen? Zullen we de productie een pagina korter of langer maken? Moeten we die advertentie niet verplaatsen? Wij hebben korte lijnen nodig tussen redactie, eindredactie, hoofdredactie, beeldredactie en vormgeving, zodat we direct knopen kunnen doorhakken.'

Opzij is net als *LINDA*, een maandblad, maar er zijn verschillen. Maaïke de Hon: 'Onze voorbereiding is meer ad hoc dan die van *LINDA*. De inhoud van *Opzij* wordt vooral bepaald door de actualiteit. We bespreken tijdens de wettelijke vergadering of een onderwerp iets voor *Opzij* is en hoe we het dan het beste kunnen aanpakken. Vervolgens gaat een van onze redacteurs ermee aan de slag of de eindredactie zet het uit bij een freelancer. De invalshoek staat dan al wel vast, maar anders dan bij *LINDA*, hebben we nog geen idee wat de kop zal worden. Dat hangt ervan af wat er uiteindelijk over het onderwerp naar boven komt.'

Krenten

Maaïke de Hon: 'In Els' verhaal speelt emotie een grote rol. Ik ben het met haar eens dat een kop de lezer altijd moet raken, maar voor *Opzij* ligt dat minder vaak puur op het emotionele vlak. De lezer informeren staat bij ons voorop. Dus als Els zegt: "Tekstredactie is: zoeken naar krenten, naar dat kleine voorbeeldje waaruit de emotie blijkt", dan denk ik er meteen achteraan: of zoeken naar dat schokkende nieuwsfeit of cijfer dat de lezer zal bijblijven.' Nico Dikstaal: 'Zoeken naar krenten is zinloos als ze er niet in zitten. Daarom moet de eindredacteur journalisten goed brieven voordat ze op pad gaan. Of hij moet op z'n minst op de hoogte zijn van die briefing. Bij *Intermediair* vinden we debriefing minstens zo belangrijk.

Genootschap voor de eindredacteur

De Groene Boekje – Woordenlijst Nederlandse Taal, samengesteld in opdracht van de Nederlandse Taalunie, Lannoo Uitgeverij/SDU Uitgevers, 2005. www.woordenlijst.org. Hanteert de officiële

Woordenlijst Nederlandse Taal van de Nederlandse Taalunie (Het Groene Boekje, 2005).

Handboek van het Nederlands van de opdracht-

Witte Boekje – Spellinggids van het Nederlands, gemaakt door de Taaladviesdienst van het Genootschap Onze Taal. Uitgeverij Het Spectrum, Prisma 2006.

Googel, jij googelt – Ton den Boon, BnM Uitgevers (2007). Bevat 750 aan het Engels ontleende werkwoorden met vervoegingsrijtje.

Werkwoorden geregeld – Genootschap Onze Taal, SDU Uitgevers (2009). Behandelt alle regels en richtlijnen voor werkwoorden plus voorbeelden.

Werkwoorden geregeld – Genootschap Onze Taal, SDU Uitgevers (2009). Alle spellingsregels overzichtelijk gegroepeerd, met voorbeelden.

Werkwoorden – Jan Renkema, SDU Uitgeverij (2005). taaladvies.net/taal/aardrijkskundige_namen/

Werkwoorden – Jan Renkema, SDU Uitgeverij (2005).

Werkwoorden – Jan Renkema, SDU Uitgeverij (2005).

Werkwoorden – Jan Renkema, SDU Uitgeverij (2005).

Nico Dikstaals Persoonlijke Redigeertips

- ✓ Schrap eerst grof, doe daarna het fijne werk.
- ✓ Begin zinnen zo veel mogelijk met onderwerp en gezegde; maak meteen duidelijk waar het over gaat.
- ✓ Eindig zinnen (en alinea's) zo veel mogelijk met sterke, actieve woorden.
- ✓ Hoe korter, hoe beter. Kan het echt niet nog scherper/helderder?
- ✓ Twijfel je over het ritme? Lees de tekst hardop voor en laat de auteurs dat ook doen.

Als redacteurs op pad zijn geweest, praat dan met ze voor ze gaan schrijven over wat ze hebben gezien en meegemaakt. Tijdens die gesprekken komen de pareltjes vaak al boven. Debriefen scheelt veel werk (en ergernis) bij de eindredactie. En auteurs merken dat ze hun verhaal makkelijker opschrijven als ze het al een keer hebben verteld.

Redigeren 1

Als een artikel binnenkomt, gaan de drie eindredacteurs er op een vergelijkbare manier mee aan de slag als Els Rozenbroek bij LINDA. Nico Dikstaal zou over dit redigeren van teksten 'een boek kunnen schrijven'. 'En', voegt hij daaraan toe, 'daar zijn ook veel boeken over geschreven. Heel behulpzaam als checklist zijn: *Writing Tools* van Roy Peter Clark (www.poynter.org/quick50) en *The Elements of Style* van Strunk and White. Dat zijn twee tools waar ik veel aan heb gehad.'

Dat botte werk 2

Henk van den Einden: 'Nieuwe Revu werkt met prima journalisten die een onderwerp kunnen uitspitten en fijn opschrijven. De voorbeelden die Els Rozenbroek noemt, maak ik dan ook niet of nauwelijks mee. Maar krijg ik eens een verhaal dat slecht is, dan gaat het terug naar de schrijver met commentaar van mij. Ik geef aanwijzingen en doe suggesties. Waarom betitelt Els Rozenbroek dit als "dat botte werk"? Het hoort gewoon bij eindredactie. En de ervaring leert dat de schrijvers deze feedback hogelijk waarderen en de volgende keer betere stukken leveren.'

Afstandelijke blik 3

Maaïke de Hon: 'De eindredacteur heeft inderdaad die afstandelijke blik die Els beschrijft, en die de journalist tijdens de productie van het artikel verliest. Daarom gaan artikelen bij *Opzij* bijna altijd nog een keer terug naar de journalist voor wat aanpassingen.'

Tot op het randje

Maaïke de Hon: 'In tegenstelling tot Els ben ik als eindredacteur van *Opzij* juist niet op zoek naar "het randje of zelfs eroverheen". Als wij te scherp bekoppen,

Wetpunten gelijkelijk & dubbele spaties bruis

LINDA-eindredacteur

[Chapeau] Els Rozenbroek over strakkekken, schrappen, schuiven en schateren

[kop] 'Eindredactie is emotie' 'Schrappen is pure wetenschap'

Intro: Het kleinste artikelje, het kleinste fotobijdrachtje, de eindredacteur ziet alles. Hij houdt de balans in het blad in de gaten en bewaakt de toon of voice. Els Rozenbroek van LINDA zoekt bijvoorbeeld de grenzen op van wat mag en anderszins niet te kijken.

[platte tekst] 'Een eindredacteur moet een blad tot in de poriën begrijpen. Het tijdschrift moet in je zitten. Daarom kun je nooit van de ene dag op de andere een goede eindredacteur worden van een blad. Ik ben vanaf de lancering tekstredacteur bij LINDA. Elke maand brainstormen chief redactie Margot en ik aan mijn huiskamer tafel over de onderwerpen die de hoofdredactie op de planning heeft gezet. Staat er bijvoorbeeld op de planning 'onvruchtbaarheid', dan moeten wij daar een invalshoek des LINDA's bij bedenken. Bij een eerder babynummer van LINDA waren honderden brieven binnengekomen van kinderloze vrouwen. Voor LINDA zou ik nu mijn empathische kant aanboren. Zoets als: 'Wat zielig om onvruchtbaar te zijn'. Voor LINDA haal ik juist mijn valse kant naar boven: 'Ik wil je allemaal wurgden, die wijven! We kunnen van alles problemen maken, ik heb maar één kind terwijl ik er zes had willen hebben. Is dat een reden om woedend te zijn op al mijn vriendinnen met twee of meer kinderen?' - t-Ouchness

Wat heb ik nu? Hoezo is huiskamer? doorvragen: ontbrek van LINDA?

LINDA is eenzijdig, wat niet. archiveren! waarom doet LINDA geen haar? waarom? doorvragen! stoek niet met eerste twee minen

[Iskop] Krenten Nadat Margot en ik zo een tijd met elkaar hebben gepraat, is de volgende stap: hoe pakken we het de invulhoek is heel belangrijk. Of een artikel schrijven over woedende vrouwen? Als Margot mijn huis verlaat en het onderwerp gaat uitzetten, hebben we bij wijze van spreken de kop al. Een kop zorgt voor een strak kader, waardoor de journalist weet waarop ze zich moet richten. De weet wat het onderwerp is, wat de invalshoek is en wat het verhaal. Die strakke blik geeft de goede journalisten zijn levensmoodzaak voor eindredacteurs. Ik kan niets met een zin als: 'Toen was de douche staan janken? Heeft ze een fles wodka leeggedronken? Ging ze onder de douche staan janken? Heeft ze een fles wodka leeggedronken? Een steen door zijn raam geegooid? Een goede journalist wil elk detail horen. Pas dan heb je een verhaal. Tekstredactie is zoeken naar krenten, naar dat kleine voorbeeldje waarvan de emotie blijkt.

Wat heb ik nu? Hoezo is huiskamer? doorvragen! stoek niet met eerste twee minen

le kant van de toek, vervuld van vraging

doorvragen! wat heb ik nu? Hoezo is huiskamer? doorvragen! stoek niet met eerste twee minen

Een steen door zijn raam geegooid? Drie dagen niet kunnen spreken? Een goede journalist wil elk detail horen. Pas dan heb je een verhaal. Tekstredactie is zoeken naar krenten, naar dat kleine voorbeeldje waaruit de emotie blijkt.

[Iskop] Prietpraat Als ik een artikel redigeer, marker ik alles geel wat me ontroeft, aan het lachen maakt, verbijstert of verbaast. Ik begin ook meteen met strakkekken. Vaak zit er ontzettend veel prietpraat in stukken. Foutjes en overbodige woorden haal ik eruit. Bijvoorbeeld in een zin als: 'Toch vind ik dat het wel een beetje raar is'. Het is duidelijk dat ik het vind. Dat kan dus weg. 'Toch wief' dat zijn overbodige woorden, net als 'een beetje'. Dus die haal ik er ook uit. Dan wordt het: 'Het is raar'. Ook alle 'haha's' gooi ik eruit. Het zwaktebod van de eeuw. Ik houd van schrappen. Schrappen is pure wetenschap.

doorvragen! stoek niet met eerste twee minen

le kant van de toek, vervuld van vraging

doorvragen! wat heb ik nu? Hoezo is huiskamer? doorvragen! stoek niet met eerste twee minen

Als ik klaar ben met strakkekken en niets geel heb gearceerd, dan weet ik dat er iets mis is met het verhaal. Waarom vind ik dit verhaal niet leuk, denk ik dan. Het kan aan mezelf liggen. Misschien heb ik het geschiedloos gelezen. Misschien is de tekst één grote open deur of staat hij vol jargon. Of heb ik betrekking. Daarom probeer ik er meestal zelf wat van te maken. Ik gooi de tekst helemaal om. Of ik stap naar de chef die het moet oplossen met de schrijver. Bij LINDA kan ik dat botte werk gelukkig aan de chef overlaten.

doorvragen! stoek niet met eerste twee minen

le kant van de toek, vervuld van vraging

doorvragen! wat heb ik nu? Hoezo is huiskamer? doorvragen! stoek niet met eerste twee minen

Als ik klaar ben met strakkekken en niets geel heb gearceerd, dan weet ik dat er iets mis is met het verhaal. Waarom vind ik dit verhaal niet leuk, denk ik dan. Het kan aan mezelf liggen. Misschien heb ik het geschiedloos gelezen. Misschien is de tekst één grote open deur of staat hij vol jargon. Of misschien is er een slechte journalist op gezet. Wat te doen? Andere journalist? Dan moet je toch de helft betalen. Daarom probeer ik er meestal zelf de chef die het moet oplossen met de schrijver. Bij LINDA kan ik dat botte werk gelukkig aan de chef overlaten.

doorvragen! stoek niet met eerste twee minen

le kant van de toek, vervuld van vraging

doorvragen! wat heb ik nu? Hoezo is huiskamer? doorvragen! stoek niet met eerste twee minen

Meestal eindig ik met vijf gemarkeerde stukken. Als het goed is, zitten daar de kop, de intro en de streamers in. Die gele stukken zet ik bovenaan de pagina. Vervolgens ga ik op de computer knippen en plakken. Ik schuif met tekstdelen en sleutel op sluisniveau. Daar in ben ik rücksichtslos. Eerst zorg ik dat de opbouw deugt. Daarna breng ik er ritme in: ik maak zinnen korter en langer, bouw zinnen om, boetseer. Ik ben een grote fan van de synoniemenwijzer en houd mijn oren en ogen open voor het taalgebruik van nu. En ik leg alles uit: Engelse termen, namen. Als ik het heb over Job Cohen, zet ik er vanuit: als ik het niet begrijp, begrijpt niemand het.

doorvragen! stoek niet met eerste twee minen

le kant van de toek, vervuld van vraging

doorvragen! wat heb ik nu? Hoezo is huiskamer? doorvragen! stoek niet met eerste twee minen

Henk van den Einden: 'Ik lees in dit interview geen woorden of zinnen die niet in *Nieuwe Revu* zouden kunnen'

[Chapeau] Els Rozenbroek over strakkekken, schrappen, schuiven en schateren

[kop] 'Eindredactie is emotie' 'Onbeveiligde lachen om mijn eigen lachen'

Intro: Het kleinste artikelje, het kleinste fotobijdrachtje, de eindredacteur ziet alles. Hij houdt de balans in het blad in de gaten en bewaakt de toon of voice. Els Rozenbroek van LINDA zoekt bijvoorbeeld de grenzen op van wat mag en anderszins niet te kijken.

[platte tekst] 'Een eindredacteur moet een blad tot in de poriën begrijpen. Het tijdschrift moet in je zitten. Daarom kun je nooit van de ene dag op de andere een goede eindredacteur worden van een blad. Ik ben vanaf de lancering tekstredacteur bij LINDA. Elke maand brainstormen chief redactie Margot en ik aan mijn huiskamer tafel over de onderwerpen die de hoofdredactie op de planning heeft gezet. Staat er bijvoorbeeld op de planning 'onvruchtbaarheid', dan moeten wij daar een invalshoek des LINDA's bij bedenken. Bij een eerder babynummer van LINDA waren honderden brieven binnengekomen van kinderloze vrouwen. Voor LINDA zou ik nu mijn empathische kant aanboren. Zoets als: 'Wat zielig om onvruchtbaar te zijn'. Voor LINDA haal ik juist mijn valse kant naar boven: 'Ik wil je allemaal wurgden, die wijven! We kunnen van alles problemen maken, ik heb maar één kind terwijl ik er zes had willen hebben. Is dat een reden om woedend te zijn op al mijn vriendinnen met twee of meer kinderen?' - t-Ouchness

Wat heb ik nu? Hoezo is huiskamer? doorvragen: ontbrek van LINDA?

LINDA is eenzijdig, wat niet. archiveren! waarom doet LINDA geen haar? waarom? doorvragen! stoek niet met eerste twee minen

[Iskop] Krenten Nadat Margot en ik zo een tijd met elkaar hebben gepraat, is de volgende stap: hoe pakken we het de invulhoek is heel belangrijk. Of een artikel schrijven over woedende vrouwen? Als Margot mijn huis verlaat en het onderwerp gaat uitzetten, hebben we bij wijze van spreken de kop al. Een kop zorgt voor een strak kader, waardoor de journalist weet waarop ze zich moet richten. De weet wat het onderwerp is, wat de invalshoek is en wat het verhaal. Die strakke blik geeft de goede journalisten zijn levensmoodzaak voor eindredacteurs. Ik kan niets met een zin als: 'Toen was de douche staan janken? Heeft ze een fles wodka leeggedronken? Ging ze onder de douche staan janken? Heeft ze een fles wodka leeggedronken? Een steen door zijn raam geegooid? Een goede journalist wil elk detail horen. Pas dan heb je een verhaal. Tekstredactie is zoeken naar krenten, naar dat kleine voorbeeldje waarvan de emotie blijkt.

doorvragen! stoek niet met eerste twee minen

le kant van de toek, vervuld van vraging

doorvragen! wat heb ik nu? Hoezo is huiskamer? doorvragen! stoek niet met eerste twee minen

Een steen door zijn raam geegooid? Drie dagen niet kunnen spreken? Een goede journalist wil elk detail horen. Pas dan heb je een verhaal. Tekstredactie is zoeken naar krenten, naar dat kleine voorbeeldje waaruit de emotie blijkt.

[Iskop] Prietpraat Als ik een artikel redigeer, marker ik alles geel wat me ontroeft, aan het lachen maakt, verbijstert of verbaast. Ik begin ook meteen met strakkekken. Vaak zit er ontzettend veel prietpraat in stukken. Foutjes en overbodige woorden haal ik eruit. Bijvoorbeeld in een zin als: 'Toch vind ik dat het wel een beetje raar is'. Het is duidelijk dat ik het vind. Dat kan dus weg. 'Toch wief' dat zijn overbodige woorden, net als 'een beetje'. Dus die haal ik er ook uit. Dan wordt het: 'Het is raar'. Ook alle 'haha's' gooi ik eruit. Het zwaktebod van de eeuw. Ik houd van schrappen. Schrappen is pure wetenschap.

doorvragen! stoek niet met eerste twee minen

le kant van de toek, vervuld van vraging

doorvragen! wat heb ik nu? Hoezo is huiskamer? doorvragen! stoek niet met eerste twee minen

Als ik klaar ben met strakkekken en niets geel heb gearceerd, dan weet ik dat er iets mis is met het verhaal. Waarom vind ik dit verhaal niet leuk, denk ik dan. Het kan aan mezelf liggen. Misschien heb ik het geschiedloos gelezen. Misschien is de tekst één grote open deur of staat hij vol jargon. Of heb ik betrekking. Daarom probeer ik er meestal zelf wat van te maken. Ik gooi de tekst helemaal om. Of ik stap naar de chef die het moet oplossen met de schrijver. Bij LINDA kan ik dat botte werk gelukkig aan de chef overlaten.

doorvragen! stoek niet met eerste twee minen

le kant van de toek, vervuld van vraging

doorvragen! wat heb ik nu? Hoezo is huiskamer? doorvragen! stoek niet met eerste twee minen

Meestal eindig ik met vijf gemarkeerde stukken. Als het goed is, zitten daar de kop, de intro en de streamers in. Die gele stukken zet ik bovenaan de pagina. Vervolgens ga ik op de computer knippen en plakken. Ik schuif met tekstdelen en sleutel op sluisniveau. Daar in ben ik rücksichtslos. Eerst zorg ik dat de opbouw deugt. Daarna breng ik er ritme in: ik maak zinnen korter en langer, bouw zinnen om, boetseer. Ik ben een grote fan van de synoniemenwijzer en houd mijn oren en ogen open voor het taalgebruik van nu. En ik leg alles uit: Engelse termen, namen. Als ik het heb over Job Cohen, zet ik er vanuit: als ik het niet begrijp, begrijpt niemand het.

doorvragen! stoek niet met eerste twee minen

le kant van de toek, vervuld van vraging

doorvragen! wat heb ik nu? Hoezo is huiskamer? doorvragen! stoek niet met eerste twee minen

Maaïke de Hon: 'Wat bij LINDA, humor of sarcasme heet, is bij *Opzij* al gauw zuur'

[Chapeau] Els Rozenbroek over strakkekken, schrappen, schuiven en schateren

[kop] 'Eindredactie is emotie' 'Onbeveiligde lachen om mijn eigen lachen'

Intro: Het kleinste artikelje, het kleinste fotobijdrachtje, de eindredacteur ziet alles. Hij houdt de balans in het blad in de gaten en bewaakt de toon of voice. Els Rozenbroek van LINDA zoekt bijvoorbeeld de grenzen op van wat mag en anderszins niet te kijken.

[platte tekst] 'Een eindredacteur moet een blad tot in de poriën begrijpen. Het tijdschrift moet in je zitten. Daarom kun je nooit van de ene dag op de andere een goede eindredacteur worden van een blad. Ik ben vanaf de lancering tekstredacteur bij LINDA. Elke maand brainstormen chief redactie Margot en ik aan mijn huiskamer tafel over de onderwerpen die de hoofdredactie op de planning heeft gezet. Staat er bijvoorbeeld op de planning 'onvruchtbaarheid', dan moeten wij daar een invalshoek des LINDA's bij bedenken. Bij een eerder babynummer van LINDA waren honderden brieven binnengekomen van kinderloze vrouwen. Voor LINDA zou ik nu mijn empathische kant aanboren. Zoets als: 'Wat zielig om onvruchtbaar te zijn'. Voor LINDA haal ik juist mijn valse kant naar boven: 'Ik wil je allemaal wurgden, die wijven! We kunnen van alles problemen maken, ik heb maar één kind terwijl ik er zes had willen hebben. Is dat een reden om woedend te zijn op al mijn vriendinnen met twee of meer kinderen?' - t-Ouchness

Wat heb ik nu? Hoezo is huiskamer? doorvragen: ontbrek van LINDA?

LINDA is eenzijdig, wat niet. archiveren! waarom doet LINDA geen haar? waarom? doorvragen! stoek niet met eerste twee minen

[Iskop] Krenten Nadat Margot en ik zo een tijd met elkaar hebben gepraat, is de volgende stap: hoe pakken we het de invulhoek is heel belangrijk. Of een artikel schrijven over woedende vrouwen? Als Margot mijn huis verlaat en het onderwerp gaat uitzetten, hebben we bij wijze van spreken de kop al. Een kop zorgt voor een strak kader, waardoor de journalist weet waarop ze zich moet richten. De weet wat het onderwerp is, wat de invalshoek is en wat het verhaal. Die strakke blik geeft de goede journalisten zijn levensmoodzaak voor eindredacteurs. Ik kan niets met een zin als: 'Toen was de douche staan janken? Heeft ze een fles wodka leeggedronken? Ging ze onder de douche staan janken? Heeft ze een fles wodka leeggedronken? Een steen door zijn raam geegooid? Een goede journalist wil elk detail horen. Pas dan heb je een verhaal. Tekstredactie is zoeken naar krenten, naar dat kleine voorbeeldje waarvan de emotie blijkt.

doorvragen! stoek niet met eerste twee minen

le kant van de toek, vervuld van vraging

doorvragen! wat heb ik nu? Hoezo is huiskamer? doorvragen! stoek niet met eerste twee minen

Een steen door zijn raam geegooid? Drie dagen niet kunnen spreken? Een goede journalist wil elk detail horen. Pas dan heb je een verhaal. Tekstredactie is zoeken naar krenten, naar dat kleine voorbeeldje waaruit de emotie blijkt.

[Iskop] Prietpraat Als ik een artikel redigeer, marker ik alles geel wat me ontroeft, aan het lachen maakt, verbijstert of verbaast. Ik begin ook meteen met strakkekken. Vaak zit er ontzettend veel prietpraat in stukken. Foutjes en overbodige woorden haal ik eruit. Bijvoorbeeld in een zin als: 'Toch vind ik dat het wel een beetje raar is'. Het is duidelijk dat ik het vind. Dat kan dus weg. 'Toch wief' dat zijn overbodige woorden, net als 'een beetje'. Dus die haal ik er ook uit. Dan wordt het: 'Het is raar'. Ook alle 'haha's' gooi ik eruit. Het zwaktebod van de eeuw. Ik houd van schrappen. Schrappen is pure wetenschap.

doorvragen! stoek niet met eerste twee minen

le kant van de toek, vervuld van vraging

doorvragen! wat heb ik nu? Hoezo is huiskamer? doorvragen! stoek niet met eerste twee minen

Als ik klaar ben met strakkekken en niets geel heb gearceerd, dan weet ik dat er iets mis is met het verhaal. Waarom vind ik dit verhaal niet leuk, denk ik dan. Het kan aan mezelf liggen. Misschien heb ik het geschiedloos gelezen. Misschien is de tekst één grote open deur of staat hij vol jargon. Of heb ik betrekking. Daarom probeer ik er meestal zelf wat van te maken. Ik gooi de tekst helemaal om. Of ik stap naar de chef die het moet oplossen met de schrijver. Bij LINDA kan ik dat botte werk gelukkig aan de chef overlaten.

doorvragen! stoek niet met eerste twee minen

le kant van de toek, vervuld van vraging

doorvragen! wat heb ik nu? Hoezo is huiskamer? doorvragen! stoek niet met eerste twee minen

Meestal eindig ik met vijf gemarkeerde stukken. Als het goed is, zitten daar de kop, de intro en de streamers in. Die gele stukken zet ik bovenaan de pagina. Vervolgens ga ik op de computer knippen en plakken. Ik schuif met tekstdelen en sleutel op sluisniveau. Daar in ben ik rücksichtslos. Eerst zorg ik dat de opbouw deugt. Daarna breng ik er ritme in: ik maak zinnen korter en langer, bouw zinnen om, boetseer. Ik ben een grote fan van de synoniemenwijzer en houd mijn oren en ogen open voor het taalgebruik van nu. En ik leg alles uit: Engelse termen, namen. Als ik het heb over Job Cohen, zet ik er vanuit: als ik het niet begrijp, begrijpt niemand het.

doorvragen! stoek niet met eerste twee minen

le kant van de toek, vervuld van vraging

doorvragen! wat heb ik nu? Hoezo is huiskamer? doorvragen! stoek niet met eerste twee minen

Nico Dikstaal: 'Als eindredacteur zou ik stevig in Rozenbroeks zinnen schrappen.'

'De eindredacteur is het geweten van het tijdschrift'

duikt onmiddellijk ons oude imago van mannenhatende tuinbroekdraagsters op. Wat in LINDA humor of sarcasme heet, is bij ons al gauw zuur. Een term als "zeikwijven" in een tussenkop of streamer zou bij ons geheid verkeerd vallen.'

Hoe reageren de andere twee eindredacteurs op de *tone of voice* van LINDA? Henk van den Einden heeft geen moeite met Els Rozenbroeks taalgebruik. 'Ik lees in het interview en de kaders geen woorden of zinnen die niet in *Nieuwe Revu* zouden kunnen staan. Niet in het minst omdat wij ook veel interviews publiceren waarin persoonlijke zaken aan de orde komen.'

Maar Nico Dikstaal zou stevig in Rozenbroeks zinnen schrappen. 'Woorden als enorm, heel, goed; ik zou ze weglaten of nader duiden. Het gevaar is dat je jezelf overschreeuwt, de lezer je niet meer gelooft en/of de overdrijving niet meer werkt. "Ontzettend veel prietpraat", "het zwakgebod van de eeuw"; ja, ja, denk ik dan na een tijdje.'

Stijlboeken en woordenlijsten

Alle redacties kennen regels voor de schrijfstijl bij hun bladen, die de eindredacteurs consequent toepassen.

Nico Dikstaal: *Intermediair* heeft een eigen stijlboek, inclusief een lijst met stoplappen (steeds vaker, als het ware), clichés en andere "nono's" (aan de bel trekken, banen die op de tocht staan, valulaire tegenwind) en instinkers (accommodatie, litteken).

De stijl van *Intermediair* is direct, helder en gespeend van overdrijving en clichés. Trefwoorden: nieuwsgierig, nauwgezet, betrouwbaar.

Vaagheden als "enorm toegenomen" of "geweldig gestegen" zou je eigenlijk niet mogen aantreffen. Hoeveel toegenomen dan? Hoeveel gestegen? Een tekst moet geen vragen oproepen maar ze juist beantwoorden. En als er al een woordspeling voorkomt, of een cliché, dan moet over het gebruik ervan zijn nagedacht. Bijvoorbeeld: als van een idee voor een bepaald type Jet Pack nooit meer iets is gehoord en de auteur schrijft "dat het van de radar is verdwenen", dan kan dat in zo'n geval. In de meeste andere situaties zou het een cliché zijn.'

Pittige, stoere woorden

Ook *Nieuwe Revu* kent een – beperkt – stijlboek. Het gaat alleen in op technische zaken als voorkeurspelling, interpunctie en dergelijke. Henk van den Einden: 'Een lijst met do- en don't-woorden hebben we niet. Stelregel is dat we geen clichés en cryptische zinnen gebruiken. Typerend voor *Nieuwe Revu* is het gebruik van pittige, stoere woorden, woorden die een emotie oproepen. Ter illustratie enkele coverteksten:

Prins Bernhard Junior: De nieuwe schavuit van Oranje – dubieuze deals, dure auto's en duister vastgoed;

Joran wacht de hel: "We geven hem als bruid aan de negers";

Taaltips

- ✓ Wees gespits op 'lege woorden' als aspect, component, dimensie (zie: Schrijfwijzer van Jan Renkema); je kunt ze bijna altijd schrappen.
- ✓ Pas op met cynisme, sarcasme, ironie. Het ontgaat de lezer al snel.
- ✓ Mensen 'zeggen' dingen. Ze kunnen ze niet orakelen, lachen of schamperen.
- ✓ Vermijd clichés en stoplappen.
- ✓ Schrijf concreet. Benoem hoeveelheden, aantallen, omvang.
- ✓ Ga terughoudend om met het woord 'je'. Als het de ene keer wordt gebruikt voor 'ij', de andere keer voor 'men', raakt de lezer de draad kwijt.
- ✓ Maak geen of beperkt gebruik van uitroepkens en enkele puntjes aan het eind van de zin.

Hoezo voetbal? Bier is oorlog – Bavaria-baas Peer Swinkels over bierbabes, Mickey Rourke en slapende concurrenten.'

Vrouwenzaak is leidraad

Opzij hanteert noch een woordenlijst, noch een eigen stijlboek. Maar de Hon: 'Maar we hebben wel discussie over sommige woorden. Woorden die te zeer aan ons oude actieverleden refereren, gebruiken we dus niet. In principe kan en mag alles in *Opzij*, maar de vrouwenzaak is toch onze leidraad en we willen dus respect voor vrouwen uitstralen.

Waar Els voor *Libelle* haar empathische kant aanboort en voor *LINDA* haar valse, zo ben ik voor *Opzij* altijd op zoek naar de kracht van vrouwen – dat moet de invalshoek van artikelen zijn en uit de tekst worden gefilterd voor kop en intro. Bijvoorbeeld boven een interview met Maria Goos: *Geen stress meer, nooit meer*. Het interview kan alle kanten op gaan, maar je weet: deze vrouw nam een besluit. Punt. Of de kop bij een interview met oud-NRC-hoofdredacteur Birgit Donker: "Ik vond het leuk om die uitzondering te zijn". En dus niet iets in de trant van: "Uiteindelijk sloeg ik toch te pletter tegen het glazen plafond".'

woordenlijst
de; v(m) -en (alfabetische)
lijst van woorden

Woordenlijst tijdschriften.

Elk tijdschrift heeft zijn eigen tone of voice.

TITEL	VRIEND(IN)/ ECHTGENO(O)T(E)	SEKS	KRETEN	MAN/VROUW	TYPISCHE WOORDEN
Girlz!	Vriendje, boyfriend	Seks, Het	Helemaal hot! Yes! Super! Cool! Vet!	boy, girl, brunette, jongen, hunk, cutie	favo, fun, celeb, BFF, hip, tuttig, hartstikke, wannabe
GRAZIA	vriend, (vriend)lief, liefde, hubby, vent, lover	sexpartij, vrijpartij, sessessie, tussen de lakens	Hallelujah! Shock!	kerel, man, mister, diva, hottie, toyboy, celeb, babe	fashionista, hotspots, musthave, must-see, nonchalant, rebels, modafanaat
VIVA	lover, hubby, verovering, vriend, man	sex, vluggertje	Eat your heart out! Jeugdsentiment! Too much! Verdommel!	knakker, kerel, vent, madam, gozer, gast, meiske	onstuimig, ongegeneerd, uitgewoond, stoepoes, onromantisch, horkerig, bruut
Red	vriend, man, echtgenoot, minnaar	(robbertje) seks, consumeren van liefde, neuken	Een (...) om van te houden! Need we say more? Wow!	man, vrouw, knaap, player	gedateerd, madonna-esk, uitbundig, memorabel, onovertroffen, legendarisch
PLAYBOY	vriend, verloofde	sex, neuken, naar bed gaan met	Now that's a turn-on! Fuckproof! Fucking! Sexy! Goddelijk!	babe, girl, deerne, schone, man, dame	bloedstollend, wulps, aantrekkelijk, reusachtig, huiveringwekkend, vuilbakkend
QUOTE	vriendin, wederhelft, ega, liefde	seks	U zegt? Bizar! Ordinair! Curieus!	babe, dame, kerel, heer, toyboy, bon vivant, sloofje, golddigger	opgedirkt, snobistisch, nouveau riche, selfmade, entrepreneur, carrièreplanner
Plus	geliefde, echtgenoot, (levens)partner, vriendje, man	vrijpartij, seks, vrijen, de liefde bedrijven	Prinsheerlijk! Zo u wilt! Hupsakee!	vrouw, man, jongen, meisje, meneer, juffrouw, knul	verrukkelijk, vreselijk, sedert, dienstmakker
happinez	man, geliefde, (levens)partner, zielsverwant	seks, vrijen	Vul jezelf met vurige kracht. Licht is het goede, het oneindige, het goddelijke	mannen zijn het licht, vrouwen de kelk die het licht opvangt	helend, spiritueel, kosmische energie, engelen, chakra, chi, intuïtie, transformeren

Henk van den Einden: 'Ik zou het kader met Els' twaalf soorten koppen laten vervallen. Dit is geen rijtje om te onthouden.'

Koppentips

- ✓ De kop trekt aandacht en mag daarom brutaal zijn;
- ✓ De kop is kort, prikkelt de lezer en is origineel;
- ✓ Kop en boven- of onderkop vullen elkaar aan;
- ✓ De kop dekt de lading van het verhaal, maar vat het niet samen;
- ✓ Gebruik stoere, beeldende woorden met een emotionele lading;
- ✓ Ga spaarzaam om met woordspelingen en vraagkoppen;
- ✓ Vermijd: Nooit meer... Het einde van... en andere clichés;
- ✓ Wees nooit politiek correct;
- ✓ Gebruik geen cryptische koppen en geen jargon;
- ✓ Vermijd teksten met een platte, ranzige lading;
- ✓ Vermijd open deuren en uitroepkens;
- ✓ Vermijd ontkenningen in de kop: 'Ik ben geen feestbeest';
- ✓ Varieer koppen door een nummer heen;
- ✓ Is niet meteen duidelijk welke kop je boven een stuk wilt plaatsen? Maak dan een rij van mogelijke koppen en kies de beste;
- ✓ Kom je er niet uit? Niet tobben. Laat je inspireren door een collega.

10

De kop moet prikkelen

De eindredacteur heeft als taak om lezers het verhaal in te trekken, dus investeert Els Rozenbroek 'vooral in koppen, intro's en streamers'. 'En in fotobijchriften', voegen de eindredacteuren daaraan toe. Henk van den Einden: 'Gebruik de kracht van het beeld om koppen, intro's, streamers, bijchriften en dergelijke te maken. *Nieuwe Revu* is erbij. We laten zien dat we ter plekke waren. Dit is een wezenlijk uitgangspunt voor kop en bovenkop.'

Maaïke de Hon begint meestal pas aan de kop als het allerlaatste onderdeel van het redigeren. 'Eerst moet ik het verhaal helemaal hebben doorgrond. Dan bepaal ik wat de kern is en

hoe die te verwoorden in één woord of een korte, krachtige zin.'

Henk van den Einden: 'De woordkeuze is wezenlijk voor een kop. Cryptische teksten en clichés zijn taboe. Platteheid vermijden we zo veel mogelijk. De lezer moet geprikkeld worden, niet geïrriteerd. Woorden met een emotionele lading zijn fijn, net als woorden met pit.'

Met Els Rozenbroeks koppenindeling heeft Van den Einden niet veel op. Voor hem zijn er maar twee soorten koppen: 'Citaatkoppen en niet-citaatkoppen.' Ook Nico Dikstaal onderscheidt slechts twee types: 'Hoofdkoppen en boven- en onderkoppen. En dat kunnen citaten zijn, bij interviews en reportages. De lezer denkt bij een citaatkop dat hij een interview gaat

[tskop] Pinkeltje huilt
De eindredacteur heeft als taak om lezers het verhaal in te trekken, dus investeert ik vooral in koppen, intro's en streamers. Die neem ik allemaal even serieus. Ik ga er vanuit dat mensen eerst een kop lezen, dan de streamer en daarna pas het intro. Ik moet soms onbedoeld lachen om mijn eigen koppen. Bijvoorbeeld in 'Homo, bij een verhaal over mannen met een kleine penis. Als covertekst had ik bedacht: 'Pinkeltje huilt'. Ik kwam niet meer bij! De kop moet slaan op het hele verhaal, want daardoor gaan mensen een verhaal lezen. Ik speel met de woorden en zinnen, ga boetsen. Bij mij hoeft een streamer niet letterlijk terug te komen in de tekst, maar de strekking moet natuurlijk wel kloppen.

[tskop] Gedicht *Schandalig*
Net als de kop moet het intro de lading van het hele verhaal dekken. Het intro moet je treffen. Dit is waar! Of: schandalig, hoe durven ze dit te zeggen? Er moeten dan ook stevige woorden in staan. In LINDA hadden we een modereportage met Katja, die er zelfs zwanger nog waanzinnig sexy uitzag. Niet om één te zien! Die emotie stop ik in de intro: *Ze was al jaloeusmakend mooi, maar zwanger maakt Katja Römer-Schuurman er helemaal een papje van. Met emotie maak je een verhaal persoonlijk, zodat de lezer het voor zich ziet. Een goed intro is als een gedicht, daar kun je geen woord meer in schrappen.* Als ik klaar ben met een artikel, gaat het naar de correctie en de vormgeving. De hoofdredactie kan er nog aanmerkingen op maken. Daarna kijk ik er weer naar, nu in combinatie met het

beeld. Vind ik de kop nog leuk? Werken tekst en beeld goed samen? Ik lees nog een keer de hele tekst na, haal fouten eruit, maak zinnen passend, verander koppen. En als ik dan die ene kop vind, die mensen laat lachen of laat huilen, dan denk ik: ja, dit is waarvoor ik het doe. Dan ben ik helemaal gelukkig.

[Kader] Het evangelie van de kop (volgens E. Rozenbroek)
Els Rozenbroek onderscheidt twaalf soorten koppen:

1. De emotiekop (bij interview met acteur): 'Het is een godswonder dat ze nog bij me is'.
2. Kop die verantwoordiging opwekt (bij artikel over ambitieuze ouders): Toen Noortje een vmbo-advies kreeg, zei haar moeder: je wilt toch niet zo'n mavotrut worden?
3. Ach gossie-kop (bij een verhaal van een vrouw die verlaten is door haar man): We hadden net een hondje uit Spanje geadopteerd

*Streamers
1 x aansprekend
dat
eruit uit*
*uitklappen van
'Homo is +
cursief + juiste
spelling*
*het
bronnen
zijn*
*focus op
ontwerp intro*
*jongen. wat is
dat?*
*Kader vervult
I smiet toe te
passen, geen
rijtje om te
onthouden.
Boven- en
vrij wat alleen
ci haat koppen*

*Lichtbreken.
dit is
wezenlijke
functie
in
eindredactie
werken, bij
tekst passend
maken,
checken of
streamers
goed staan,
credits
checken, enz*

[Kader] Het evangelie van de kop (volgens E. Rozenbroek)

Els Rozenbroek onderscheidt twaalf soorten koppen:

1. De emotiekop (bij interview met acteur): 'Het is een godswonder dat ze nog bij me is'.
2. Kop die verantwoordiging opwekt (bij artikel over ambitieuze ouders): Toen Noortje een vmbo-advies kreeg, zei haar moeder: je wilt toch niet zo'n mavotrut worden?
3. Ach gossie-kop (bij een verhaal van een vrouw die verlaten is door haar man): We hadden net een hondje uit Spanje geadopteerd
4. Ojee, dat herken ik-kop (boven het relaas van een bedrogen vrouw): 'Ik dacht dat hij te lui was om vreemd te gaan'
5. Tragische kop (bij portretten van weduwnaars met kleine kinderen): Mama is dood
6. Tragisch-hilarische kop (in 'HOMO' bij mannen met kleine piemels): 'Hij floept er zo weer uit'
7. Triggerende kop (bij interview met acteur): 'Ik heb wel heel vaak een leuke band'
8. Jaloezie-kop (bij beeldschone Yfke Sturm): 'Wij doen een moord voor één zo'n been'
9. Een kop die kwaad maakt (bij Tinkebell die kunst maakt van hulsdieren): 'Van mijn dode kat heb ik een leuke tas gemaakt'
10. Eenzame kop (bij Belinda Meuldijk over haar nieuwe vriend): 'Ik had al zes jaar niet gevreesd'
11. Kop die aan het denken zet (bij een interview met Marcel Musters in 'HOMO'): 'Ik hoop niet dat op mijn sterfbed ineens een ongekende woede bovenkomt'
12. Verrek-jal-kop (op de cover, verwijzend naar het interview in 'HOMO'): Thomas Berge en het prins Friso-syndroom

[Kader 2]

Tussenkoppentips

- ✓ Tussenkoppen moeten smeuïg zijn of in elk geval actief;
- ✓ Ze moeten uitnodigen tot (verder) lezen;
- ✓ Tussenkoppen staan niet meteen onder de kop en niet op de (een na) onderste kolomregel;
- ✓ Korte citaten kunnen ook;
- ✓ Vermijd droge en onduidelijke woorden;
- ✓ Gebruik geen woord(en) uit de eerste zin onder de tussenkop;
- ✓ Gebruik geen woorden die al in de kop, boven- of onder- of overleeskop staan;
- ✓ Wissel tussenkoppen van één woord af met tussenkoppen van twee of drie woorden;
- ✓ Tussenkoppen staan niet bovenaan of onderaan de kolom;
- ✓ Ze zijn nooit langer dan één kolomregel;
- ✓ Een tekst bevat niet meer dan één tussenkop per drie of vier alinea's.

interview met Els ook weer waarom', zegt Maaïke de Hon. 'Die een- of tweewoordkopjes zeggen vaak niet zoveel en het ziet er ook niet altijd even mooi uit. Dus wat mij betreft: doe het niet. Moet het toch: pas dan op dat je niet alleen negatieve woorden uitkiest. Dat nodigt niet uit tot lezen.'

En daar gaat het natuurlijk ook om bij tussenkoppen. Ze trekken de lezer naar de tekst. Hoe doe je dat? Nico Dikstaal: 'Door zo min mogelijk droge woorden te gebruiken als "rapport" of "toezicht".'

De tussenkop moet letterlijk in de tekst staan. Wat Nico Dikstaal betreft zelfs in de eerste alinea erna. 'Als er geen pakkende tussenkop in zit, moet die alinea worden herschreven. Of misschien wel helemaal weg.'

Maaïke de Hon: 'In Els' koppenlijst staan bijna allemaal quotes. Ik zou meer variatie willen.'

Intro-tips

- ✓ Lezers moeten het intro ook kunnen overslaan. Er staat dus geen nieuwe informatie in;
- ✓ Koppen en intro's mogen niet dubbelen;
- ✓ Het intro moet urgentie uitstralen, maar niet via de stoplappen steeds vaker/ steeds meer. Het vermeldt waarom het artikel is geschreven;
- ✓ Het intro moet de lezer raken;
- ✓ Het bevat de essentie van het verhaal in eigen woorden;
- ✓ Het treedt niet in details; het gaat om de grote lijn;
- ✓ Een intro is duidelijk, uitnodigend en prikkelend;
- ✓ Het is mooi geschreven, met pittige woorden;
- ✓ Liefst kort en puntig en voorzien van een smakelijk citaat;
- ✓ Er staat geen woord te veel in. En ook niet twee keer hetzelfde woord;
- ✓ Een vraag kan (als eerste of laatste zin), om spanning op te roepen, maar niet te veel in een nummer en zeker niet twee maal in hetzelfde intro (en het antwoord moet wel in het artikel staan);
- ✓ Intro schrijven lastig? Begin dan met: Het is een vreemd (of bijzonder) geval met ... (vul in). Dan vertel je wat er zo vreemd of bijzonder is. Vervolgens haal je de 1e zin weer weg. Wat overblijft is een kernachtig intro.

Het intro straalt urgentie uit

'Het intro moet je treffen', zegt Els Rozenbroek. Nico Dikstaal: 'De basis om het stuk te schrijven was nieuwsgierigheid of verbazing: is dat echt aan de hand? Hoe zit dat in elkaar? Dat is ook wat uit het intro naar voren moet komen. Het moet zo kort en kernachtig mogelijk duidelijk maken waarom de lezer het verhaal moet lezen. Wat wordt er onthuld of uitgelegd wat je eigenlijk niet mag missen? En waarom moet de lezer dit nu lezen, waarom is het actueel? Een intro moet urgentie uitstralen.'

Een goed intro werkt als een navigatiesysteem volgens Maaïke de Hon. 'Het zorgt ervoor dat je verder móét lezen. Er staat in wat de kern van het artikel is en maakt nieuwsgierig naar wat er komt.'

10

** De koppen zijn bijna allemaal erg lang en het zijn op 2 na quotes - in een blad moet er ook daarin afwisseling zitten.*

Streamers springen in het oog

Ook streamers zijn bedoeld om lezers het verhaal in te trekken en om ze verder te laten lezen. Els Rozenbroek is van mening dat streamers niet letterlijk hoeven terug te komen in de tekst maar Nico Dikstaal zegt: 'Dat moet bij voorkeur juist wél, want de bedoeling is dat de lezer ernaar op zoek gaat. Zijn oog moet er dus op kunnen vallen.'

Bij voorkeur hangen kop, intro en streamers met elkaar samen. Maaïke de Hon: 'Ik streef ernaar dat ze allemaal op een of andere manier de invalshoek van het verhaal ondersteunen en elkaar versterken. Dat vind ik het mooist. Als ik een tekst redigeer, kopieer en plak ik me helemaal suf. Zodra ik een zin

zie die me raakt, amuseert of anderszins opvalt, zet ik hem boven aan de pagina. Als al die zinnen dan onder elkaar staan, zie je zo de kop ontstaan, die wordt versterkt door het intro. Volgens zoek ik de streamers uit die het meest in het oog springen en passen bij kop en intro.'

Praktische tips

Hoe eigenzinnig eindredacteuren ook mogen zijn, er is een aantal uitgangspunten dat alle eindredacteuren, van alle tijdschriften, met elkaar delen. Twee praktische checklists, samengesteld door Henk van den Einden, Nico Dikstaal en Maaïke de Hon:

Checklist 1:

Waarop let de eindredacteur in de opgemaakte pagina's?

- ✓ Spelling namen
- ✓ Dubbele spaties
- ✓ Credits
- ✓ Bijschriften
- ✓ Paginacijfers
- ✓ Verwijzingen, doorleespijl'tjes
- ✓ Sluippijl'tjes
- ✓ Voetteksten
- ✓ Staat de streamer op de juiste pagina?
- ✓ Sluiten beeld en tekst op elkaar aan?
- ✓ Staat de foto op de juiste pagina?
- ✓ Is het bijschrift in de foto leesbaar?
- ✓ Zijn er lelijke of foute afbrekingen?
- ✓ Zijn er 'hoerenjongen' (laatste regel van een alinea die bovenaan een pagina of kolom staat)?
- ✓ Loopt de tekst uit de opmaak?
- ✓ Dubbelen streamers met kop of intro?
- ✓ Dubbelen tussenkoppen met streamers?
- ✓ Als de vormgever de correcties invoert zonder dat de eindredacteur erbij zit, zorg er dan voor dat je de oude print bij de nieuwe krijgt. Dan kun je nagaan of de correcties goed zijn doorgevoerd.

Checklist 2:

Waarop let de eindredacteur in het nummer als geheel?

- ✓ Is er voldoende variatie in koppen?
- ✓ Klopt het bladritme?
- ✓ Kloppen de paginanummers op de inhoudspagina (en eventueel op de cover)?
- ✓ Staan de advertenties op de goede plek (verzoek van de adverteerder)?
- ✓ Botsen de advertenties niet te erg met wat ernaast staat (of komen ze ergens anders beter tot hun recht)?

Streamertips

- ✓ Streamers zijn bij voorkeur levendige citaten (maar kernachtige, prikkelende zinnen kunnen ook);
- ✓ Ze trekken de lezer naar de tekst;
- ✓ Ze komen bij voorkeur letterlijk uit de tekst (maar ze mogen wel worden 'strakgetrokken');
- ✓ Ze horen op de pagina te staan waar de betreffende passage in de broodtekst staat;
- ✓ Ze mogen niet dubbelen met koppen, tussenkoppen en/of intro.

Correctietekens

Nico Dikstaal maakt geen gebruik van de 'officiële' correctietekens. Henk van den Einden en Maaïke de Hon doen dat wel, getuige de manier waarop ze hun opmerkingen op het interview met Rozenbroek op papier zetten. Maar beperkt. De Hon: 'Het meest heb ik met correctietekens te maken als de tekst terugkomt van onze corrector: zij gebruikt ze nog volop.'

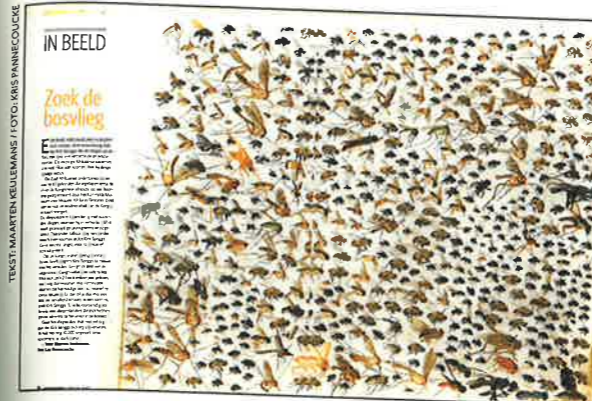
Een overzicht van de meest gangbare correctietekens:

- Letter(s)/ zin(nen) verwijderen
- Twee woorden van maken of meer wit aanbrengen
- Eén woord van maken
- Minder ruimte/ minder wit
- Vet, cursief of kapitaal zetten
- Nieuwe regel
- Geen nieuwe regel, verbinden
- Woord(en) tussen zetten
- Letters of woorden omzetten
- Correctie vervalt
- Verwijzingstekens

286

Zeg het met beeld

Foto's zijn aandachttrekkers nummer één. Koppen nummer twee. De meeste aandacht trekken dus koppen die samenwerken met beeld, zoals de voorbeelden op deze pagina laten zien.

NWT Magazine, oktober 2010

Ouders van Nu, nr. 4, 23 maart 2010

Viva, nr. 44, 2007

Panorama, nr. 30, 2009

287

KNAPPE **9** KOPPEN

1

'Zelfs **DAT** lukte me niet'

(mislukte zelfmoordpoging - LINDA.)

'Jan zou
trots
op me zijn geweest'

(Flair)

Zo verdomd alleen

(Marie Claire)

2

'Ik ben een
KAT
die het liefst op
SCHOOT LIGT,
en geaaid wordt'

(Carice van Houten in Red)

'U bent
BOOS, HE?'

(middag bij de kinderrechter, Right!)

'Ik heb
GEFAALD
als vader'

(Mama)

10

3

De mens achter
DE JAGER

(Grasduinen)

Hoe ons bewustzijn werkt

(NWT Magazine)

Koning leeuw
is nog te redden

(Panda)

4

SCHAT,
wat doet die camera in je
BH?'

(Nieuwe Revu)

Ben je wel helemaal
LEKKER?'

(over mensen met
gedragsstoornis - JAN)

OPLEIDINGEN,
mag het wat
**I
G
E
ZINNIGER**

(Villamedia)

288

5

Editie 666:
Brrr...
Het Beest in de muziek

(Luister)

7

Dresscodes van de straat

(Esquire)

TIEN belofes voor de jaren '10

(NRC Weekblad)

6

**INSPECTOR
MORS**
(over knoeciende kinderen
- Goedele)

De
blijje
doos

(over de vagina na zwangerschap -
Ouders van Nu)

**Komd
een kind
van de basisschool**

(Onze Taal)

7

Vlecht sport

(Grazia)

RelSTOPPERS

(Panorama)

Homomenten

(VARAgids)

10

8

Van Gogh los

(aardappeleters anno nu
- Allerhande)

ADVOCAAT
van de duivels

(interview met Dick - Helden)

**EIGEN HAARD
IS HOUT WAARD**

(BEM! Magazine)

9

Ik ga op vakantie
en ik neem mee...
mijn werk

(Intermediarij)

In the picture,
uit de kaartenbak

(VKbanen)

RASHOND,
vaak kat in de zak

(Dier)

289

Bijschrift, o. (-en),
 inschrift; in
 SCHRIJVEN

Het bijschrift: het ontorechte stiefkind

Eerst de foto, dan het bijschrift, daarna de tekst. Onderzoek toont aan dat bijschriften een belangrijke rol spelen voor de lezer.

'Vaak het laatst gemaakt, maar het eerst gelezen. Daarom probeer ik altijd net iets meer tijd te nemen voor de fotobijschriften', zegt Maaïke de Hon, eindredacteur van *Opzij*. 'Bijschriften zijn een heel belangrijk onderdeel van je blad. Ze kunnen de lezer het verhaal in trekken. Toch worden ze vaak als stiefkinderen behandeld.'

Een foto zonder bijschrift is een gemiste kans. Een lezer die een spread openvouwt, ziet namelijk eerst het beeld. Vervolgens dwalen zijn ogen naar het fotobijschrift. En pas daarna, als dat hem weet te boeien, bekijkt hij de tekst, zo blijkt uit onderzoek van onder meer het Amerikaanse Poynter Institute. Sommige bladen, zoals de *New Yorker* en *The National Geographic*, hebben daarom zelfs een speciale bijschriftenredactie in het leven geroepen.

Een bijschrift informeert

Een volle fotopagina zonder tekst is onduidelijk. De lezer heeft het recht om ten minste te weten wie er op de foto staat of wat er op de foto gebeurt. Maar een bijschrift leent zich ook voor humor en (extra) informatie. Zo noteert *ESTA* bijvoorbeeld bij een interview met journalist Paul Witteman, die – zeker vergeleken met collega Jeroen Pauw – nogal klein van stuk is: 'Eerst zat ik op een kussentje naast Jeroen, maar nu hebben we verstelbare stoelen. Ik zit op de hoogste stand.' De beste fotobijschriften stroken met het beeld én voegen iets nieuws

toe. Of dat nu een toelichting, een citaat of een weetje is.

Een bijschrift verleidt

Bijschriften *teasen*. De afbeelding vangt het oog van de lezer. Het bijschrift doet de mondhoeken van de lezer krullen. Een goed gemaakt bijschrift vermaakt, ontroert en *triggert* de lezer om meer te willen weten. Het zet hem aan tot verder lezen.

Omdat bijschriften kunnen informeren en verleiden, geven ze de redacteur een prettig handvat om kennis met de lezer te delen. Als de redacteur al niet zelf over die informatie beschikt, loont het de moeite om de fotograaf of de interviewer ernaar te vragen. Misschien is er tijdens het interview iets voorgevallen wat niet in de tekst is terechtgekomen? Eventueel kan de fotograaf of de illustrator in het bijschrift ook zelf zijn verhaal doen. Zoals Hein de Kort naast zijn tekening in *ESTA* bij een artikel over kwakkelende ouders zijn ervaringen beschrijft met zijn dementerende moeder.

Een bijschrift vertelt een verhaal

Bijschriften kunnen aan de tekst worden ontleend. Maar spannender is het als ze een eigen verhaal vertellen. Dat doet *LINDA*, bijvoorbeeld met de rubriek *Favorites*, door naast de prachtig gestylede foto van een lippenstift te schrijven: 'Vrouwen die stiften hebben vijftig procent minder kans op lipkanker.'

Een mooi voorbeeld geeft ook *Libelle*, dat bij een achtergrondverhaal over de Zweedse schrijfster Marianne Frederiksson foto's van haar woning laat zien en overal iets persoonlijks aan toevoegt. Bijvoorbeeld bij het tuinhuisje: 'Het schrijfhuisje van Marianne. Het pad ernaartoe heeft ze laten verwarmen zodat het sneeuwvrij is.' En bij een afbeelding van een schrijftafel: 'Aan deze tafel werd zij dood aangetroffen'. Door dat ene zinnetje krijgt een foto meteen een enorme lading.

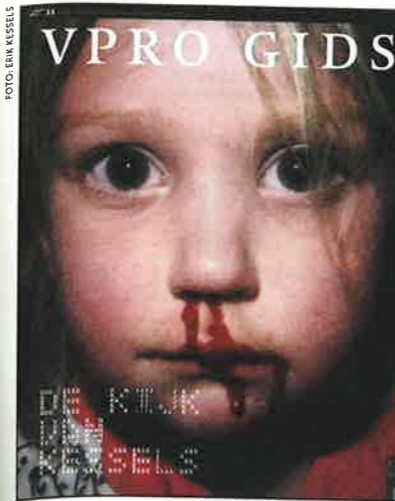
6 X DOEN!

1. Neem de tijd om bijschriften te maken;
2. Verschaft nuttige informatie (zoals: wie of wat staat er op de foto?);
3. Googel, googel, googel voor extra informatie;
4. Vraag de fotograaf om een aanvullende anekdote tijdens de fotosessie. (Laat de fotograaf in elk geval weten wie of wat wanneer en waar is gefotografeerd);
5. Vraag de auteur naar losse stukjes tekst die niet in het verhaal pasten;
6. Verplaats een stuk tekst uit het artikel naar de foto.

DE 11 GEBODEN VAN HET FOTOBISCHRIFT

5X NIET DOEN!

1. Vertel niet in het bijschrift wat de lezer ook zelf kan zien ('dit is een geel kind');
2. Ga er nooit vanuit dat de lezer de gefotografeerde(n) of de situatie wel kent;
3. Geef in je bijschrift geen totaal andere boodschap dan de foto doet;
4. Stuur de lezer niet het bos in met cryptische bijschriften;
5. Luister niet naar de vormgever die beweert dat een bijschrift zonde van de foto is.

De cover is een door Erik Kessels gemaakte foto van een van zijn kinderen, na een ongelukje. In de documentaire *De kijk van Kessels* zegt hij hierover: 'We hebben met zijn allen regels opgesteld hoe je je kinderen fotografeert: altijd lachend, blij of grappig. We accepteren met zijn allen, dat het leugens zijn die we zien. Waar andere ouders eerst een doekje pakken, pak ik eerst de polaroid-camera. De kinderen weten het inmiddels en houden het nog even op. Wat ik interessant vind, is de reacties die het oproept: heel heftig. We zijn zo geconditioneerd, dat als we bloed bij een kind zien we onmiddellijk aan mishandeling denken. Het gaat dus om hoe wij zijn gevormd om te kijken.'

Denk de bijbehorende tekst in *VPRO GIDS* eens weg. Saai! Dan zie je een kind met een bloedneus, nu zit er een verhaal achter

Illustrator Hein de Kort: 'Mijn moeder zit een jaar of vijf in een verzorgings-tehuis. Op een afdeling voor demente bejaarden, want op een andere afdeling paste ze niet. Vreemd genoeg voelde ze zich er meteen thuis, al was ze op het moment dat ze ernaartoe ging eigenlijk niet héél dement. Tot ze me vorige week vroeg: 'Vertel eens jongen, hoe is het met je ouders?' Ik moest heel hard lachen, maar de verzorgster zei: 'Maar mevrouw de Kort, dat is uw zoon. Dat weet u toch wel?' Ja, ze weet het ook wel. Maar ook weer niet. Ik mag er graag tekeningen over maken. En ik slik me suf aan visoliepillen.'

Het begint met af en toe een boodschap,

wat vaker bellen, een keertje stofzuigen. Maar het eindigt soms met het runnen van twee huishoudens. Waar ligt de grens als je ouders gaan kwakkelen?

Wat de illustrator over zijn dementerende moeder vertelt, geeft meerwaarde aan zijn tekening in *ESTA*. De lezer kijkt en leest nu extra aandachtig

Door tekstblokkjes in de foto's te plaatsen, maakt *STARS* van een fotoserie een beeldstrip

mona lisa

Voordat de postzegel werd uitgevonden, bleef de postbode vaak zitten met zijn post. De ontvanger moest voor de brief betalen en dat werd nogal eens geweigerd. De Schot James Chalmers vond de oplossing: een zelfplakende zegel waarvoor de afzender moest dokken. De duurste postzegel ooit is de Zweedse Tre Skilling Banco. Hij stamt uit 1855 en werd in 1996 voor 2,27 miljoen euro verkocht. Hij was door een drukfout niet groen, maar oranje uitgeslagen en daarom uniek in zijn soort. Onze elken koninginsezel is ontworpen door Peter Struycken; het Mona Lisa-portret van Beatrix is van fotograaf Vincent Menzel (€ 0,44).

mona lisa

LINDA's Favorites doen je vergeten dat het 'slechts' om een bijschrift gaat

De eettafel in de woonkamer waaraan Marianne Fredriksson is gestorven.

Bij elke foto van het huis van Marianne Frederiksson staat iets persoonlijks over deze Zweedse schrijfster. Deze bijschriften in *Libelle* wekken zelfs de doden tot leven

- 1 Antieke humidior uit Duitse sigarenwinkel, de Duitse opschriften zijn zoveel mogelijk weggekrast.
- 2 Oude radio, voor 750 euro gekocht op de Zwarte Markt in Beverwijk.
- 3 Surfplank van vaste klant. Eigenaar Bas Lammers: „Aan het begin van het seizoen komt hij de plank brengen en in november haalt hij hem op. Er zijn jaren dat hij er niet één keer op staat.“

De slimme bewegwijzering van *NRC Weekblad* zorgt ervoor dat je even stilstaat bij de foto

och arme

Nederlandse vrouwen begrijpen mijn boeken het allerbest. Het is niet alsof we dezelfde emotionele taal spreken

Wonen in Zweden
Karin Larsson is een Zweedse schrijfster die in Nederland woont. Ze vertelt over haar ervaringen met het Nederlandse klimaat, de cultuur en de manier van wonen. Ze beschrijft hoe ze haar huis heeft ingericht en hoe ze de Nederlandse mensen heeft ontmoet.

Wonen in Zweden
Karin Larsson is een Zweedse schrijfster die in Nederland woont. Ze vertelt over haar ervaringen met het Nederlandse klimaat, de cultuur en de manier van wonen. Ze beschrijft hoe ze haar huis heeft ingericht en hoe ze de Nederlandse mensen heeft ontmoet.

Cuba aan de Noordzee

Knieholte van de campagne

Test note- en netbooks
Kleine computer, groot plezier

Stoets meer consumenten kopen een netbook. Dit is een kleine computer die je gemakkelijk mee kunt nemen. Het is een ideale oplossing voor wie vaak op reis gaat of gewoonweg een kleinere computer wilt. In dit artikel worden verschillende modellen getest en wordt er advies gegeven over welke de beste keuze is.

30-40 40-50 50-60

En nieuwe baan, een nieuw huwelijk en eindelijk het gevoel dat ik iets heb

Ik vind het jammer als ik op vakantie ging, ik ging liever naar zijn werk

Ik kan geen presentatoren van 70. Misschien wil ik tegen die tijd niet eens meer op tv

Tijdens de fotosessie belt zijn vriendin. Paul: 'Ik word nu gefotografeerd door esta, dus als de foto's er straks inkomen, sta jij er ook een beetje in'

Het fotobijschrift geeft een extra dimensie aan de geïnterviewde (in dit geval Paul Witteman) in *ESTA*. Daarom: bel de fotograaf om te horen of er iets (aparts) is voorgevallen tijdens de fotoshoot

Toevalstreffer
De Duitse kunstenaar Jan Leonardo Wöllert werd een avond per ongeluk opgesloten in een leegstaand pakhuis. Niemand hoorde zijn geschreeuw om hulp. Hij vermaakte zich de hele nacht met wat hij bij zich had: zijn camera en een ledlicht. Tegen de ochtend, toen hij werd bevrijd, was het idee voor deze serie foto's geboren.

Quest voegt aan elke foto een feitje toe. De informatie over de toestand van deze beeldserie maakt dat je de foto's met andere ogen bekijkt

Met een gevoelige camera en wat lichtbronnen krijg je bijzondere plaatjes

Kunstlicht

Met dank aan Marjke de Jong die haar voorbeelden en informatie over het bijschrift beschikbaar stelde.

Test note- en netbooks
Kleine computer, groot plezier

Stoets meer consumenten kopen een netbook. Dit is een kleine computer die je gemakkelijk mee kunt nemen. Het is een ideale oplossing voor wie vaak op reis gaat of gewoonweg een kleinere computer wilt. In dit artikel worden verschillende modellen getest en wordt er advies gegeven over welke de beste keuze is.

Bijschrift geeft artikel meerwaarde
Maakt een bijschrift een artikel nu echt altijd sterker? Marjke de Jong, hoofdredacteur van *Happinez* en voorheen van *ESTA*, geeft regelmatig workshops over dit aspect van het eindredactionele werk. Dan laat ze haar cursisten bijschriften bedenken bij beeld dat oorspronkelijk niet van een toelichting is voorzien. Zoals bij deze spread in de *Consumentengids*. De foto inspireerde de deelnemers tot de tekst: 'Computers in de trein. Links houdt het vol tot 's-Hertogenbosch, rechts haalt Parijs met gemak.' Marjke de Jong: 'Je moet even gaan zitten voor zo'n bijschrift. Maar het maakt je artikel krachtiger. Het geeft er meerwaarde aan.'

*Met dank aan Marjke de Jong die haar voorbeelden en informatie over het bijschrift beschikbaar stelde.